

Piotr Przesmycki SDB, *W stronę Bogoczołwieczeństwa. Teologicznomoralne studium myśli Mikołaja Bierdiajewa*, Interdyscyplinarny Zespół Badań Sowieologicznych Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2002, ss. 220.

Człowiek, zarówno w sensie bezpośrednim jak i pośrednim, stanowi przedmiot ciągłego zainteresowania tak ze strony filozofii jak i nauk szczegółowych czy humanistycznych oraz wielu innych. Nie jest bowiem możliwy obiektywny ogląd istniejącej rzeczywistości jeśli by pominąć człowieka w jego zasadniczych odniesieniach do siebie samego, do innych ludzi, do świata i tego wszystkiego co jest ponad czy poza „tym światem”. Oto m.in. powód dla którego wielorako rozumiane antropologie stanowią niezwykle nośną sferę badań naukowych. Jakby dodatkowo zazwyczaj dochodzą tu do głosu i czynniki religijne czy duchowe.

Fundamentalne pytanie antropologiczne „Kim jest człowiek?” rozbrzmiewa już w świętych księgach kręgu judeochrześcijańskiego (por. Ps 144,3), a następnie w wyrosłej na tym gruncie bogatej literaturze filozoficznej i teologicznej. Oczywiście inne nurty religijne czy wiele filozoficznych także jest otwartych na te egzystencjalne pytania. W kręgu tym ma także swoje trwałe miejsce twórczość rosyjskiego myśliciela, teologa i filozofa Mikołaja Bierdiajewa (1874-1948).

M. Bierdiajew, m.in. obok W. Sołowjowa, zdaje się być dzisiaj jednym z najbardziej znanych autorów, tzw. rosyjskiego renesansu religijnego, ważnego nurtu myślowego, ale niestety w znacznym stopniu tylko o zasięgu teoretycznym. Staje się on coraz bardziej popularnym i budzącym zainteresowanie.

Po trwającym niemal pół wieku okresie milczenia w krajach tzw. realnego socjalizmu, daje się współcześnie zauważyć jego coraz wyraźniejszą obecność, oczywiście szczególnie po roku 1989, także na polskim rynku wydawniczym. Obecnie myśliciel ten znany jest w Polsce raczej bardziej na płaszczyźnie filozofii niż teologii mimo, że fenomen rosyjskiej filozofii religijnej dotyka obu tych dziedzin. To spotkanie w myśli Bierdiajewa jest dość trudne i może często nadal budzi różne pytania czy wątpliwości.

Ważną grupę wśród opracowań poświęconych Bierdiajewowi stanowią pozycje autorstwa m.in. M. Styczyńskiego, G. Przebindy, C. Wodzińskiego. Natomiast w polskojęzycznej literaturze teologicznej Bierdiajew znany jest dzięki twórczości H. Paprockiego i W. Hryniewiczza, a więc badacza prawosławnego i katolickiego. Do tej grupy badań wpisuje się również prezentowana praca ks. dr. Piotra Przesmyckiego „W stronę Bogoczołwieczeństwa. Teologicznomoralne studium myśli Mikołaja Bierdiajewa”.

Autor uzyskał formację naukową w instytutach salezjańskich oraz w KUL. Prezentowana książka to pozycja traktująca o pewnej wizji antropologicznej a więc przede wszystkim wizji człowieka w bogactwie jego zasadniczych odniesień i relacji. Można rzec, że w pytaniu „kim jest człowiek?” jakby w so-

czewce ogniskują się moralne problemy ludzkości, pojętej osobowo oraz wspólnotowo czy wręcz komunijnie.

Na wstępie rozprawy podano konstruktywny wykaz skrótów, najpierw rosyjskich a potem polskojęzycznych (s. 5-6). W całość badań wprowadza dobry i wyjątkowo obszerny, a jednocześnie twórczy wstęp, który wskazuje także bardzo dobrze na liczne elementy formalne tego typu systematycznych badań naukowych, np. stan badań, źródła, literaturę, metodę, cel czy układ rozprawy (s. 7-29).

Autor omawianej książki przedstawia antropologiczną myśl Bierdiajewa, rozpoczynając od zakreslenia szerokiej perspektywy personalistyczno-chrystopologicznej, będącej niezbywalnym kontekstem dalszych poszukiwań (rozdział I). W wyniku badań okazuje się, że w tekstach Rosjanina funkcjonuje mocno podkreślony aksjologiczny prymat osoby. Człowiek-osoba jawi się jako „obraz i podobieństwo” Boga-Osoby już na mocy aktu stwórczego Boga (por. Rdz 1,27). Godność osoby ludzkiej zostaje niejako potwierdzona i uwznioślona przez wydarzenie zbawcze Chrystusa-Bogoczłowieka.

Rozdział drugi książki przedstawia sytuację osoby ludzkiej w świecie. Chodzi tu o wielość jej odniesień do kultury, techniki, polityki. W to wszystko wpisuje się Bierdiajewowska wizja Kościoła, czyli wspólnota osób w Bogoczłowieczym Ciele Jezusa Chrystusa - ewangeliczny zakwas w „świecie”.

W rozdziale trzecim podjęto próbę udzielenia odpowiedzi na pytanie, jaki system etyczny jest systemem skonstruowanym na miarę osoby. Punktem wyjścia była tu dla autora oryginalna koncepcja etyki Bierdiajewa. Wskazano jej principia i trójstopniowy podział - na etykę prawa, etykę Odkupienia i etykę twórczości. Ta ostatnia, potwierdzając prymat osoby nad rzeczą, ducha nad materią, etyki nad techniką, jest etyką „na miarę” osoby – wolnej i twórczej istoty teandrycznej.

W końcu zamieszczono interesujące zakończenie, które jest szeroko otwarte ku przyszłości podejmowanych badań (s.183-190). Jest to ważne podsumowanie, a zarazem i wskazanie pewnych dalszych zadań oraz zobowiązań badawczych.

Natomiast z innych elementów dodano bibliografię, która podzielona została na trzy wiodące elementy: źródła, opracowania i literatura pomocnicza (s. 191-208). Dobrze, że wśród tych pierwszych dodatkowo wyróżniono dzieła Bierdiajewa i nauczanie Kościoła katolickiego. Co więcej w tym ostatnim wyróżniono: Dokumenty soborowe; Encykliki i inne dokumenty papieskie; Inne dokumenty Kościoła.

Na zakończenie dodano streszczenie w języku francuskim (s. 209-210) i języku rosyjskim (s. 211-212). Wreszcie ważnym jest indeks nazwisk, który jednak nie obejmuje bibliografii (s. 213-218). Całość studium zamyka spis treści (s. 219-220).

Praca ks. P. Przesmyckiego posiada wiele aspektów pozytywnych. Z jednej strony, jest to ta sama tematyka, jaką stanowią podstawowe zagadnienia

antropologiczne, z drugiej – wszystko to, co można określić jako „rosyjskość” tego opracowania, a więc jego niepowtarzalną specyfikę. Zatem dobrze się stało, iż książka ta ukazała się jako 21 tom w słynnej serii Interdyscyplinarnego Zespołu Badań Sowieologicznych Uniwersytetu Łódzkiego. W serii tej publikowali wybitni znawcy problematyki m.in. A. de Lazari, M. Styczyński, G. Przebinda. Publikacje te tworzą interesującą serię: „Idee w Rosji”, której przewodniczy A. de Lazari, a która jest znaczącym wkładem w polskie badania wokół myśli rosyjskiej, która jest także ważna dla polskiej refleksji wokół bogactwa filozoficznego idącego ze Wschodu.

Myśl rosyjska ciągle bowiem, niezależnie od jakże różnych doświadczeń m.in. politycznych czy historycznych, nadal fascynuje Europę, a szczególnie Polskę i Polaków (mimo tak negatywnych doświadczeń komunizmu), ale zarazem jest wciąż zbyt mało znana, co tym bardziej uwidacznia się w obszarze etyki i teologii moralnej (jeśli nie liczyć twórczości np. ks. prof. dr hab. J. Pryszyńskiego z ATK, obecnie UKSW czy bp. B. Kruszyłowicza). Jednak swoiste duchowe czy wręcz emocjonalne ukierunkowanie ku Rosji winno być szerzej widziane w płaszczyźnie naukowej oraz w szerszym rozeznaniu badawczych podstaw. Widać coraz wyraźniej, iż nie można tu kierować się tylko emocjami oraz pewnymi bardzo ogólnymi ideami, ale wiodącymi winny być naukowe badania i refleksja oparte na studiach oraz bardziej pogłębionych badaniach. Ważnym jest bezpośrednio sięganie do oryginalnych tekstów poszczególnych autorów.

M. Bierdajew jest niewątpliwie autorem trudnym do jednoznacznego rozeznania, odczytania i syntetycznego sformułowania, a tym bardziej komuni-tatywnego zaprezentowania i systematyzacji, zwłaszcza wobec myśli zachodniej. Nie bez powodu jego twórczość jest określana niekiedy jako „rapsodia rosyjska”, co świadczy o trudnościach uogólniających i syntetycznych, także czasem nawet dla współczesnych wybitnych znawców myśli rosyjskiej. Zatem, w jego osobie sumuje się wielkie bogactwo i to różnorodnych teoretycznych myśli, a może bardziej przemyśleń, ale z drugiej strony jednocześnie i praktycznych trudności ich systematyzacji i uogólnień.

Ostatecznie najnowsza książka ks. P. Przesmyckiego to śmiała i generalnie udana i czasem wręcz dramatyczna próba „wczytania się” w pełne wzniosłości i paradoksów meandry twórczości tego wielkiego rosyjskiego myśliciela i personalisty, „człowieka dnia ósmego”, jak zwykle się o nim mówi. Można jednak nadal i chyba bez końca pytać, kto go do końca rozezna i zrozumie? Prezentowana książka to oczywiście ważna oferta, jakże systematyczna, obok innych, ale tym razem starająca się zejść na płaszczyznę teologicznomoralną, czy inaczej - w sensie zbliżonym – etyczną. Ten nurt jest bowiem bardzo ważnym w całym przesłaniu N. Bierdajewa. Przesłanie etyczne jest przecież szczególnie ważnym składnikiem całego nauczania rosyjskiego myśliciela, ono w znacznym stopniu nadaje ton proponowanej wizji filozoficznej człowieka.

W książce znalazły się także pewne braki czy niedoskonałości. Występuje czasem brak konsekwencji w pisowni nazw niektórych dokumentów soborowych czy papieskich (s. 5-7, 194, 195). Brak w wykazie skrótów niektórych dalszych propozycji występujących w bibliografii oraz przypisach (np. TPow, MEPR). Dobrze, że autor odpowiedzialnie wskazuje na najnowsze tłumaczenia prac N. Bierdiajewa opublikowane przez H. Paprockiego, które jednak ukazały się w ostatnim czasie, czego nie mógł – ze względów obiektywnych – uwzględnić w swoim studium (s. 26). Oczywiście, należy zauważyć, że autor wykorzystał jednak te teksty opublikowane już wcześniej w innych językach.

Prezentowane studium ma szansę wzbudzić zainteresowanie w wielu środowiskach historyków filozofii, teologów, „ekumenistów”, etyków, sowietologów oraz tych, którzy chcieliby lepiej rozumieć czym jest „idea rosyjska”, tym razem w obrazie N. Bierdiajewa. Wydaje się, że może ona być otwarta ku szerszym oraz głębszym badaniom poświęconym wielopłaszczyznowej problematyce myśli rosyjskiej. Ona pozostaje zaś niezwykle szerokim, wręcz niewyczerpanym bogactwem, które wymaga wielu dalszych poszukiwań i badań naukowych. Książka ks. dr. P. Przesmyckiego może tu także być pewną pomocą, tak treściową jak i metodologiczną.

Bp Andrzej Fr. Dziuba

Stefan Kardynał Wyszyński, *Droga życia*, Red. I. Czarcińska, M. Okońska i inni, Warszawa 2001, ss. 548.

Decyzją Parlamentu, a dokładniej Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej rok 2001 został jednogłośnie ogłoszony Rokiem Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Prymasa Polski. Była to niepowtarzalna i ważna decyzja najwyższej władzy ustawodawczej w Polsce, przyjęta przez aklamację i ciesząca się tak powszechną uznaniem oraz aprobatą. Więcej, cały rok 2001 ukazał wyraźnie i jednoznacznie, iż była to decyzja ze wszech miar słuszna, nawet oczekiwana społecznie. Było to szczególnie oddanie czci i szacunku wielkiemu mężowi stanu i Prymasowi Polski XX wieku. Dowodami tego stały się m.in. wyjątkowo liczne publikacje, sympozja, pielgrzymki, kongresy, konkursy, wystawy, programy artystyczne poświęcone życiu i działalności kard. S. Wyszyńskiego.

Całość treściowa prezentowanej, wręcz monumentalnej książki, która ma charakter swoistego opracowania albumowego, składa się z dwunastu szerokich rozdziałów, które są twórczym oraz systematycznym odzwierciedleniem bogatej chronologii drogi życiowej, myśli oraz zwłaszcza posługi pasterskiej kard. S. Wyszyńskiego. Szczególnie ważna jest tutaj posługa prymasowska, która rozeznała wyjątkowo znamiona tej niepowtarzalnej funkcji w Kościele